

Aspekte van reg en geregtigheid met betrekking tot gevangenes*

JAN H. VAN ROOYEN

Departement Straf- en Prosesreg, UNISA, Pretoria

ABSTRACT

It is submitted that all scientific labour rests on certain presuppositions. It is further submitted that academics should state their presuppositions explicitly and also indicate the consequences thereof. Especially when the concepts of "justice" or "human rights" are involved, the value system (and its underlying presuppositions) against which the rules of law in question are to be measured, should be stated clearly.

The presupposition of a naturalistic (materialistic) point of departure is that everything is matter and that everything is the product of the "impersonal" plus "time" plus "chance". Upon such a foundation no meaningful view of human rights can be constructed. Against this, the Biblical presupposition is presented of a personal Creator-God who created man in His image. With such a universal, the particulars also have meaning, and there is a solid foundation for concepts of human rights.

Next, the South African legal position is sketched. Our prison law distinguishes between prisoners' rights and their privileges. Regarding the latter, the commissioner of prisons has virtually an absolute discretion. Two case studies are presented: the histories relating to (a) study privileges and (b) reading material for security prisoners ("political" prisoners).

After the concept of the image of God (imago Dei) in man is examined, it is submitted that the content of our prisoners' rights does not reflect this adequately.

The requirement that the authorities should also be under law, is analysed as a Biblical requirement. Some implications of this are indicated: (i) clear and comprehensive rules and (ii) control by an independent judicial arbiter. Also in these respects our present system falls short.

* Oorgeneem uit *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg*, 44(1) Feb. 1981.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

The retributive basis of justice requires inter alia that only the truly guilty be punished. Depriving whole categories of people, e.g. "security prisoners", of their rights or privileges because of abuse by a few persons does not conform to principles of justice.

In accordance with the Biblical concept of grace, no one may be "written off" as beyond rehabilitation. Since most security offenders will eventually be released back to society again, they ought to be allowed post-matric study privileges while in prison.

In conclusion it is suggested that we should move away from a system of virtually absolute discretion towards a system of maintaining legality and justice, and that the content of prisoners' rights be expanded to accord fully with the Biblical concept of "man created in the image of God".

Onder blyke van groot belangstelling is daar gedurende Junie 1980 'n vereniging vir die bevordering en handhawing van menseregte in Suid-Afrika gestig. Dit het gevolg op 'n belangrike internasionale kongres oor menseregte wat in Januarie 1979 by die Universiteit van Kaapstad gehou is. In verskeie lande het die belangstelling in menseregte uitgekring om ook gebiede wat voorheen verwaarloos was, te dek. Een van hierdie gebiede is dié ten opsigte van regte van gevangenes¹. Daar is tekens dat hierdie nuwe belangstelling ook sy spore in Suid-Afrika gaan nalaat².

'n Faktor wat ongetwyfeld meegehelp het om die belangstelling in die regte van gevangenes in Suid-Afrika gaande te maak, is die lotgevalle van ná-matriekstudievoorregte van sekerheidsgevangenes (die sogenoemde "po-

¹ Daar word in hierdie bydrae primêr aandag geskenk aan *gevonnisde* gevangenes en nie onverhoorde aangehoudenes kragtens die een of ander sekerheidsmaatregel nie.

² Onlangse bydraes in Suid-Afrikaanse regstydskrifte sluit in: Huber 1978.S.A.S.K. 229; Van Wyk 1979.S.A.S.K. 52; Van Niekerk 1979.S.A.S.K. 55; Nairn 1979.S.A.S.K. 58; Taitz 1979.S.A.S.K. 66 en Rudolph 1979.S.A.L. 7 640. Op 5 Junie 1980 is 'n simposium "Focus on Prison", waaraan onder andere twee regters deelgeneem het, by die Universiteit van Natal in Durban gehou. Met betrekking tot die beskerming van menseregte in 'n administratiewe staat, verwys Gellhorn in die verslag *Human Rights: The Cape Town Conference (1979)* 177-181 e.v. spesifiek na die regte van gevangenes. Vgl. in die algemeen die uitstekende bydrae van Zelik "The Case for Prisoners' Rights" in Freeman (red) *Prisons Past and Future* (1978).

Jan H. van Rooyen

litieke" gevangenes). Regulasie 109 van die gevangenisregulasies (GK R2080 van 31 Desember 1965, soos gewysig) maak daarvoor voorsiening dat gevangenes in die diskresie van die kommissaris van gevangenis gedurende hul vrye tyd in gevangenskap verder mag studeer. Heelparty sekerheidsgevangenes het dan ook hul tersiëre opleiding deur instellings soos Unisa voortgesit.

Vroeg in 1978 is egter 'n beleidsverandering deur die minister van gevangenis in die parlement aangekondig³: sekerheidsgevangenes word in beginsel ná-matriekstudievoorregte ontnem. Drie redes is vir hierdie beleidsverandering gegee: (a) Sekerheidsgevangenes misbruik hul studiegeleentehede deur studiemateriaal vir opruiende geskrifte, aanhitsing en smokkelary na buite te gebruik; (b) die departement se personeeltekort bemoeilik die toepassing van behoorlike beheermaatreëls; en (c) gevangenes wat wel ná-matriekstudievoorregte verwerf het, het na hul vrylating hul ondermynende bedrywighede plaaslik voortgesit of na die buiteland uitgewyk en dit vandaar voortgesit⁴. Die minister het ook verklaar dat sekerheidsgevangenes nie vir rehabilitasie vatbaar is nie⁵.

Op Robbeneiland alleen is daar tans ongeveer 492 gevangenes weens misdade teen die staat⁶.

Op grond van vrae wat ná die minister se verduideliking gevra is, blyk dit dat slegs vier gevangenes op Robbeneiland hul ná-matriekstudievoorregte in 1977 misbruik het. Dit blyk ook dat, gedurende die tien jaar voor 1978, slegs tien sekerheidsoortreders ná hul vrylating weer weens oortredings teen die staatsveiligheid veroordeel is; nie een van dié tien het egter ná-matriekkwifikasies in die gevangenes verwerf nie! Gedurende dieselfde tien jaar het sewe en veertig oud-sekerheidsgevangenes die land verlaat, van wie slegs twaalf ná-matriekkwifikasies in die gevangenes verwerf het⁷.

³ Kyk 1978 (15) *Hansard* kolom 6986 (Afr.)

⁴ 1978 (2) *Hansard* vrankolom 102 (Afr.)

⁵ *Debates of the Standing Committee on the Appropriation Bill: Vote 24 - "Prisons"* (standing committee vrankolom 778.

⁶ 1980 (12) *Hansard* vrankolom 733-734 (Eng.).

⁷ 1978 (18) *Hansard* vrankolom (847-848) (Afr.)

Geregtigheid met betrekking tot gevangenis

Gedurende 1978 is verdere pogings aangewend om inligting te bekom met betrekking tot die feitlike grondslag vir die minister se verduideliking. Die volgende vrae is per brief aan die kommissaris van gevangenis gestel:

1. Hoeveel sekerheidsgevangenes te Robbeneiland het gedurende 1977 ná-matriekstudievoorregte geniet?
2. Hoeveel sekerheidsgevangenes in alle inrigtings het jaarliks gedurende die afgelope tien jaar (a) ná-matriekstudievoorregte gehad; (b) ná-matriekkwalifikasies behaal?
3. (a) Hoeveel sekerheidsgevangenes is jaarliks gedurende die afgelope tien jaar vrygelaat?
(b) Hoeveel van hierdie gevangenes wat jaarliks vrygelaat is, het toe hulle nog in die gevangenes was (i) ná-matriekstudievoorregte gehad; (ii) ná-matriekkwalifikasies behaal?
4. (a) Hoeveel sekerheidsgevangenes is jaarliks gedurende die afgelope tien jaar opgeneem?
(b) Wat was die daaglikse gemiddelde aantal sekerheidsgevangenes jaarliks gedurende dieselfde tydperk?

Die kommissaris het geantwoord dat, aangesien sy departement “geen belang daarby het” om die verlangde gegewens te laat publiseer nie, hy nie geneë is om dit beskikbaar te stel nie.

Gedurende 1979 is vertoë, sonder sukses, deur verskillende instansies aan die gevangenisowerhede gerig om die beleidsverandering in herooring te neem. 'n “Gevangenes-opvoedingskomitee” is in die lewe geroep en het gepoog om 'n afvaardiging onder leiding van aartsbiskop Denis Hurley van Durban na die minister te stuur, wat egter geweier het om hulle te woord te staan⁸.

Vroeg in 1980 het die minister in die parlement in antwoord op 'n vraag verklaar dat hy nie in dié stadium bereid is om die ná-matriekstudievoorregte weer toe te staan nie⁹. Drie maande later kondig hy egter aan dat daar besluit is om ná-matriekstudievoorregte vir kwalifiserende sekerheids-

⁸ *Pretoria News* (1979-12-18).
⁹ 1980 (1) *Hansard* vrackolom 15 (Eng.)

Jan H. van Rooyen

gevangenes weer in te stel¹⁰. Dié besluit is allerweë verwelkom, alhoewel die wete natuurlik daar is dat die beleid te eniger tyd wêër verander kan word.

Die hele verloop van die ná-matrickstudievoorregte-geskiedenis het sekere algemene vrae oor reg en geregtigheid met betrekking tot gevangenes in Suid-Afrika skerp na vore gebring. Kernpunte wat in hierdie bydrae kortliks beskou sal word, sluit in:

- die aanvaarbaarheid van die huidige *onderskeid* tussen en *inhoud* van sogenoemde “regte” en “voorregte” in die Suid-Afrikaanse gevangenis-reg;
- die toepassing van die *legaliteitsbeginsel* in die gevangenisopset;
- die vereistes van *geregtigheid* by die outneming van regte en voorregte; en
- aspekte van *rehabilitasie* binne gevangenisverband.

In hierdie bydrae word met betrekking tot sekerheidsgevangenes die volgende aannames gemaak: (a) hulle is behoorlik skuldig bevind en gevonnissen weens misdade teen die staat; (b) hulle “verdien” die opgelegde gevangenisstraf (maar nie byvoorbeeld die doodstraf nie); (c) die meeste van hulle sal mettertyd na die gemeenskap terugkeer.

Hierdie bydrae handel nie net oor reg (“law”) nie, maar ook oor geregtigheid (“justice”). By geregtigheid gaan dit oor (a) die *inhoud* van regsreëls, asook (b) die *prosessuele toepassing* van regsreëls¹¹. Die massa literatuur oor hierdie moeilike onderwerp in die regsfilosofie val buite die bestek van hierdie bydrae. Hahlo en Kahn — en ander skrywers — konkludeer dat “possibly only a religious basis can give a genuine foundation for the absolute ideals of justice, and religion is based on revelation and faith”¹². Hosten *et al* dui aan dat geregtigheid neerkom op ’n aanvaarbare verhouding tussen ’n regsreël en die waardestelsel wat as norm gekies is om die regsreël te evalueer. Onreg (“injustice”) bestaan wanneer die regsreël,

¹⁰ 1980 (13) *Hansard* kolom 6129-6130 (Eng.). Die minister het terselfdertyd aangekondig dat daar voortaan ’n Engels- en ’n Afrikaanstalige koerant aan dié gevangenis se biblioteek beskikbaar gestel sal word — *ibid*.

¹¹ Voet 135 sluit ook sowel die materiële inhoud as die formele aanwending daarvan by sy definisie in.

¹² Hahlo en Kahn *The South African Legal System and its Background* (1968) 30. Vgl. ook Hosten *et al* *Introduction to South African Law and Legal Theory* (1977) 22, veral vn 117; en vgl in die algemeen die verslag van die Sprocas-regskommissie *Law, Justice and Society* (1972) en Oosthuizen *The Ethics of Illegal Action* (1973).

Geregtigheid met betrekking tot gevangenis

alhoewel dit self formeel geldig is, met die betrokke waardestelsel bots¹³. Die waardestelsel vervul as 't ware die rol van 'n Hoër Reg — 'n Reg bokant die reg.

Van der Vyver konstateer dat “[a]lle wetenskaplike arbeid ... op 'n *geloofs*-uitgangspunt [berus], hoewel alle geloofsuitgangspunte [vanselfsprekend] nie aan die Christelike belydenis georiënteer is nie ... [E]lke wysgerige stelsel [berus] op 'n bepaalde uitgangspunt of *presuppositum* ...”¹⁴. Heel dikwels word die betrokke uitgangspunte of voorveronderstellings egter nie uitdruklik vermeld nie. In dié verband praat Dugard — in sy intrede, meer as nege jaar gelede gelewer — van “inarticulate premisses”¹⁵. Hy kritiseer die Suid-Afrikaanse regbank vir sy oënskynlike positivistiese benadering ten opsigte van sekere sensitiewe regsgebiede, toon aan dat daar nie werklik “objektiewe positivisme” kan bestaan nie maar dat regters deur hul verskeë uitgangspunte of voorveronderstellings beïnvloed word, en bepleit dat die hele proses na die oppervlak gebring en bewustelik hanteer moet word¹⁶.

In hierdie intrede wil ek graag bepleit dat ook *akademici* hul voorveronderstellings en waardestelsels moet openbaar en aantoon welke invloed dit op hul (wetenskaplike) beskouings uitoefen. Hierdie bydrae gaan dan ook spesifiek poog om nie 'n bleek, “neutrale” akademiese benadering te handhaaf nie, maar is gebaseer op definitiewe voorveronderstellings en waardes, wat dan ook kortliks uiteengesit sal word.

¹³ Hosten et al supra 22. So ook talle ander skrywers. Vgl o a Lloyd *The Idea of Law* (1964) 122 ev.

¹⁴ In Van der Vyver en Van Zyl *Inleiding tot die Regswetenskap* (1972) 1.

¹⁵ Dugard 1971 *SALJ* 181 187.

¹⁶ Ibid passim. 'n Belangrike onlangse studie toon duidelik aan dat regterlike beamptes sterk deur “verskuilde faktore” (soos hul agtergrond, persoonlike lewensfilosofie, ens) beïnvloed word — Hogarth *Sentencing as a Human Process* (1971, herdruk 1974) (geresenseer in 1979 *S.A.S.A.* 307). Op grond van sy bevindinge konkludeer by dat “the judicial process is not as uniform and impartial as many people would hope it would be. Indeed, it would appear that justice is a very personal thing” (365). Kyk in die algemeen ook Bottomley, *Criminology in Focus: Past Trends and Future Prospects*, (1979) (geresenseer in 1979 *S.A.S.A.* 304), waarin 'n deurlopende tema is dat subjektiewe waardes (*values*) 'n sentrale rol in die kriminologie speel, net soos in ander sosiale wetenskappe, en dat dit openlik erken moet word eerder as om 'n valse beeld van “wetenskaplike objektiwiteit” te probeer voorhou.

Jan H. van Rooyen

'N BYBELSE GRONDSLAG

Montgomery illustreer die belangrikheid van 'n mens se filosofiese vertrekpunte met die volgende anekdote: "Once upon a time a hare of philosophical temperament invited a politically orientated fox to dinner. During the entrée the hare presented an interesting argument on the relativity of all law and morals, stressing that each beast, in the final analysis, has a right to his own legal system. The fox did not find this argument entirely convincing on the intellectual level, but was much impressed with it practically. For dessert he ate the hare: *lapin à la crème!*"¹⁷.

Hedendaagse voorstanders van 'n nie-positivistiese "Hoër Reg"-benadering baseer hul waardestelsels gewoonlik op 'n sosiologies-georiënteerde grondslag. So betoog Dugard dat daar 'n behoefte is om gelei te word deur "accepted traditional legal values"¹⁸ te wete "the jural postulates which form part of our legal heritage and are designed to foster the basic political and legal ideal of modern Western society — the well-being and free development of the individual"¹⁹. Insgelyks verklaar Van Niekerk dat Gustav Radbruch sy natuurregbenadering op 'n algehele toewyding aan die waarde en waardigheid van die mens toegespits het, "using as a foundation *his a priori* attachment to certain idealistic values"²⁰. Dié idealistiese waardes word ontleen aan die Westerse kultuur en die kultuur van "beskaafde" nasies²¹.

Hierdie sieninge bring 'n mens by die kernvraag na die *sin en betekenis* van die hele menseregte-beskouing. Dit sluit aan by die groter vraag na die betekenis van die lewe — 'n vraag waarmee die filosoferende of nadenkende (menseregte-) juris wel in die een of ander stadium te kampe sal hê²².

¹⁷ Montgomery *The Law Above the Law* (1975) 17-18.

¹⁸ Dugard supra 195.

¹⁹ id 197.

²⁰ Van Niekerk 1973 *SALJ* 123 240.

²¹ id 257 vn 99; vgl ook id 249 (par no 5). Zylstra het tydens die 1979-Kaapse menseregte-kongres gewys op die gevare verbonde aan so 'n benadering en het 'n meer fundamentele benadering bepleit — kyk *Human Rights: The Cape Town Conference* (1979) 46 vir 'n kort opsomming van sy standpunt.

²² Vir 'n beskouing oor die noodsaak vir elke juris om oor (regs-)filosofie na te dink, kyk Du Plessis 1980 *De Jure* 22.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

Macnamara merk in dié verband op: “The topic of meaning in life can be approached in either of two frames of mind: it can be seen as an abstract, purely intellectual exercise, or it can be examined as something at the core of life that must both be *reflected on* and — plainly — *felt in the heart*”²³.

Die skrywer van hierdie bydrae gaan kortliks ’n siening wat hy as bevredigend in sy eie hart ervaar, weergee. Daar word onmiddellik erken dat hierdie beskouing *nie* die eindresultaat van ondersoek en nadenke daarstel *nie*; dit is in werklikheid ’n *begin*. Waar die skrywer ’n sekere benadering bó ander verkies, kom dit *nie* neer op ’n arrogante afskrywing van andersdenkendes *nie*. Intendeel, daar word erken dat, veral in die menseregteveld, kragte gesnoer en samewerking, waar moontlik, gesoek moet word²⁴.

Die benadering in hierdie bydrae volg grootliks dié van Francis A Schaeffer en sy medewerkers²⁵. Uit die aard van die saak kan slegs ’n baie kursoriese oorsig gegee word.

In die eerste plek moet gewys word op sekere konsekwensies van ’n *naturalistiese* (in teenstelling met ’n Bybels-teïstiese) beskouing. Drie aanhangers van dié wêreldbeskouing het die konsekwensies van hul sieninge uitgestippel, te wete Monod, Skinner en Blackham. Die Franse molekulêre bioloog, Jacques Monod, aan wie die Nobelprys in 1965 toegeken is, staan in

²³ In Macnamara (red) *Meaning in Life* (1977) 165.

²⁴ Vgl in dié verband die pleidooi van Forsyth 1980 *S.A.J.* 103 112 (“Changing South Africa requires in my view the abilities and efforts of all men of good will; we ought not to be divided”) na aanleiding van ’n afwysing van die hele substantiewe menseregte-benadering deur Davis 1980 *S.A.J.* 94.

²⁵ Vir doeleindes van hierdie bydrae moet eerstens na Schaeffer se trilogie *The God who is There* (1968), *Escape from Reason* (1968) en *He is There and He is not Silent* (1972) verwys word (daar is ’n studiehandleiding, *Introduction to Francis Schaeffer* (1974), beskikbaar). Van besondere belang met betrekking tot menseregte is Schaeffer en Koop *Whatever Happened to the Human Race?* (1979), asook Schaeffer *Back to Freedom and Dignity* (1973). Die vraag na waardes en die betekenis van die lewe word meesterlik behandel deur Guinness *The Dust of Death* (1973) en Sire *The Universe Next Door: A Guide to World Views* (1976). Die volgende is, binne die huidige verband, ook waardevol: Schaeffer se *Two Contents: Two Realities* (1974), *No Final Conflict* (1975), *Genesis in Space and Time* (1972), en *How Should We Then Live? – The Rise and Decline of Western Thought and Culture* (1976); asook Middelman *Pro-existence* (1974), Montgomery supra 17-18, Anderson *Morality, Law and Grace* (1972) en Lewis *The Abolition of Man* (1943). Versamelings opstelle wat verskillende sienings reflekteer, is te vinde in Macnamara supra en in Macnamara (red) *World Views* (1980).

Jan H. van Rooyen

die middelpunt van die Darwiniaans-naturalistiese lewensbeskouing, waarvolgens onder andere die mens die resultaat is van die *onpersoonlike plus tyd plus kans*. Monod werk self die logiese konsekwensies van sy standpunt soos volg uit: “Chance *alone* is at the source of every innovation, of all creation in the biosphere. Pure chance, absolutely free but blind, is at the very root of the stupendous edifice of evolution ... If [man] accepts this message — accepts all it contains — then [he] must at last wake out of his millenary dream; and in doing so, wake to his total solitude, his fundamental isolation. Now does he at last realise that, like a gipsy, he lives on the boundary of an alien world. A world that is deaf to his music, just as indifferent to his hopes as it is to his sufferings or his crimes”²⁶.

Nog ’n konsekwente Darwiniaans-naturalistiese wetenskaplike is *BF Skinner*, die bekende behavioristiese sielkundige. Hy toon aan dat sy beskouings ernstige implikasies met betrekking tot menseregte het. Skinner postuleer²⁷ ’n totaal-deterministiese mensbeskouing: alle menslike gedraging is óf vooraf bepaal deur oorerflikheid óf onmiddellik bepaal deur die omgewing. Dit het tans vir die mens moontlik geword om sy eie evolusiegang oor te neem en dit deur grootskaalse manipulasie te beheer ten einde menslike oorlewing te verseker. Idees omtrent menseregte en menswaardigheid is egter ’n struikelblok en moet daarom afgeskaf word. Hy verklaar: “What is being abolished is autonomous man — the inner man, the homunculus man..., the man defended by the literatures of freedom and dignity”²⁸.

Skinner is dan ook uiters ongeduldig teenoor diegene wat hom wil teenstaan op grond van bygelowige en onwetenskaplike begrippe soos menseregte — wat geen uiteindelijke geldigheid of waarheid sou bevat nie en maar bloot een van die toevallige produkte van evolusie sou wees en wat “afgeskaf” moet word wanneer dit in die pad raak. Hy betoog: “A literature of freedom may inspire a sufficiently fanatical opposition to controlling practices to generate a neurotic if not psychotic response. There are signs of emotional instability in those who have been deeply affected by the literature”²⁹.

²⁶ Monod *Chance and necessity* (vert 1971) 112-172-173 (oorspronklik *Le Hazard et la Nécessité* (1970)), aangehaal in Schaeffer *Back to Freedom and Dignity* (1973) 11-12.

²⁷ Skinner *Beyond Freedom and Dignity* (1971).

²⁸ id 200.

²⁹ id 165.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

Skinner konkludeer dat *oorlewing* die *enigste* werklike waarde is³⁰. Hy kan egter nie *uit hoofde van sy lewensbeskouing* (die onpersoonlike plus tyd plus kans) aantoon wáárom die oorlewing van die menslike ras nou juis van waarde is nie. Schaeffer lewer die volgende kommentaar: “Skinner does not seem to notice that he has got himself into a logical box. Ultimately, what he is saying reduces to whatever is, is right, and, if whatever is, is right, then there is no value over against which one can judge anything as good or bad. If it is, it is good. And if everything that is, is good, then any concept of bad is either illogical or trivial ... [A] man like Skinner ... has [no] reason why the survival of the race is desirable”³¹.

Die skyn-waarde, oftewel futiliteit, van menseregte-idees wat, volgens die aannames van die naturalistiese lewensbeskouing, nes die mens self bloot ’n produk van die onpersoonlike plus tyd plus kans is, word treffend beskryf deur nog een van die aanhangers van dié wêreldbeskouing, *IIF Blackham*: “On [these] assumptions, life leads to nothing, and every pretence that it does not, is a deceit. If there is a bridge over a gorge which spans only half the distance and ends in mid-air, and if the bridge is crowded with human beings pressing on, one after the other they fall into the abyss. The bridge leads nowhere, and those who are pressing forward to cross it are going nowhere ... *It does not matter where they think they are going, what preparations for the journey they may have made, how much they may be enjoying it all*”³².

Ingevolge die naturalistiese wêreldbeskouing is die mens nie kwalitatief verskillend van die nie-mens nie: alles is bloot materie, en die mens is maar net ’n ander rangskikking van molekules as die nie-mens³³. Die mens het geen unieke waarde of waardigheid nie — al *dink* hy miskien so, soos Blackham supra dan ook insien. “Menseregte” is sinneloos!

Tecnoor die voorgaande wêreldbeskouing met sy voorveronderstellings en konsekwensies moet die Bybelse wêreldbeskouing gestel word. Uit die aard van die saak kan ’n verdediging of apologie vir hierdie beskouing nie binne

³⁰ id 31.

³¹ Schaeffer *Back to Dignity* (1973) 39.

³² Blackham et al *Objections to Humanism* (1967), aangehaal in Schaeffer en Koop supra 123-124.

³³ Schaeffer en K.Joop supra 124.

Jan H. van Rooyen

die bestek van hierdie hydrae gegee word nie³⁴. Dit dien egter wel gekonstateer te word dat dit 'n lewensbeskouing is *met die volle konsekwensies waarvan 'n gelowige mens betekenisvol en hoopvol kan saamleef*. Sir Julian Huxley, 'n ateïs, het byvoorbeeld verklaar dat 'n mens beter funksioneer indien hy optree *asof God bestaan*³⁵!

In die volgende afdelings word die huidige regsposisie met betrekking tot gevangenesregte eers geskets en daarna word aandag geskenk aan sommige van die implikasies van 'n Bybelse wêreldbeskouing vir dié onderwerp³⁶.

DIE HUIDIGE REGSPOSISIE

Met betrekking tot die Suid-Afrikaanse regsposisie ten opsigte van die regte van gevangenes, word in hierdie afdeling volstaan met 'n paar opmerkings, geknoop aan die onlangs appèlhofbeslissing in *Goldberg v Minister of Prisons*³⁷.

Ingevolge bestaande reg word in *Goldberg* onderskei tussen (a) regte en (b) voorregte. "Regte" omvat dit wat noodsaaklik vir fisiese voortbestaan is, byvoorbeeld voedsel, kleding, akkommodasie en mediese sorg, terwyl byvoorbeeld biblioteek- en studeerfasiliteite bloot "voorregte" is. 'n Gevangene is nooit *geregtig* op voorregte nie; die kommissaris van gevangenis is het, prakties gesproke, feitlik 'n absolute diskresie omdat die huidige stand van ons administratiewe reg nie voorsiening maak vir werklik betekenisvolle regterlike hersiening van 'n sogenaamde "suiwer administratiewe diskresie" nie³⁸. In die area van "voorregte" is die woord van die kommissaris as 't

³⁴ Vir inleidende studie is Schaeffer en Koop supra, Guinness supra en Sire supra besonder nuttig, waarna die Schaeffer-trilogie supra (in limine) met vrag bestudeer kan word. Van besondere historiese belang vir juriste is die beroemde bewysreggeleerde Simon Greenleaf se "The Testimony of the Evangelists" (1903), herdruk in Montgomery supra 91 ev.

³⁵ Kyk Schaeffer en Koop supra 139-140.

³⁶ Daar moet natuurlik nie uit hierdie hydrae afgelei word dat geimpliseer word dat byvoorbeeld atëiste nie hoë morele standaarde kan handhaaf of in menseregte kan glo nie, of dat byvoorbeeld alle Christene hieraan voldoen nie. Feit is dat baie mense óf nie die konsekwensies van hul voorveronderstellings deurdink nie, óf nie daarvolgens leef of kan leef nie. Vir 'n pleidooi dat Christene 'n omvattende wêreldbeskouing moet deurdink, vgl Runia 1970 *Christianity Today* 851.

³⁷ 1979 1 SA 14 (A). Vir 'n vollediger oorsig van die regsposisie, kyk 1979 *SASK* 52-66 (vier bydraes) en 1979 *SAL* 7 640.

³⁸ Vgl die bydraes in die vorige voetnoot passim.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

ware wet.

Die appellante (almal sogenoemde “politieke” of sekerheidsgevangenes) in *Goldberg* het gegrief gevoel oor die kommissaris se weiering om hulle toegang te gee tot leesstof wat aktuele nuus bevat (behalwe nuus met betrekking tot sport, familie en vriende). Hulle het onder andere gekla omdat die volgende tydskrifte waartoe hulle toegang vergun is, eers vooraf “gesensor” is deurdat alle aktuele nuus verwyder is: *Rooi Rose, Darling, Fair Lady, SA Garden and Home, Huisgenoot, Farmers’ Weekly, Landbouweekblad, Readers’ Digest, Photography and Travel, Top Sport, Public Works Construction* en *Transport!* In die lig van die huidige stand van ons reg, het hulle pleidooie misluk.

Die appèlafdeling was egter nie eenparig nie. Appèlregter Corbett het ’n indrukwekkende minderheidsuitspraak gelewer: “It is said that a prisoner has no right to study or to access to libraries or to receive books: that these facilities are privileges not rights, comforts not necessities. To my mind, this is an oversimplification. To test the proposition, suppose that an intellectual, a university graduate, were sentenced to the imprisonment and while in gaol was absolutely denied access to reading material — books, periodicals, magazines, newspapers, everything; and suppose further that there was no indication that this deprivation was in any way related to the requirements of prison discipline or security or the maintenance of law and order within the prison and that, despite his protests to the gaol authorities, he continued to be thus denied access to reading material. Could it be correctly asserted that in these circumstances he would be remediless? That all that he could do was to fret for the comforts which he was denied? I venture to suggest that it could not be so asserted and that he would not be remediless”³⁹.

Hierdie betoog, alhoewel nie deur die meerderheid aanvaar nie, is (in die woorde van een kommentator) gebaseer op “unassailable reasoning”⁴⁰ en is van groot belang vir toekomstige ontwikkelinge met betrekking tot die regte van gevangenes.

³⁹ *Goldberg* supra 41F-11.

⁴⁰ Nairn 1979 S45K 58 63.

Jan H. van Rooyen

DIE AARD VAN DIE MENS

Ingevolge die Bybelse wêreldbeskouing bestaan daar 'n ewige, onmeerbare dog persoonlike God. Hierdie God het die mens in 'n afsonderlike skeppingsdaad na Sy beeld geskape. Die mens het gevolglik 'n uniekheid, 'n *mens*-heid wat hom onderskei van nie-mens. Die implikasies hiervan vir die mens se waardigheid en vir menseregte is verregaand. Schaeffer verklaar: "[W]e can see that *all* people are ... to be distinguished from nonman and that therefore we ... must look on others as having great value ... Any person, no matter who he or she is — a stranger or a friend, a fellow believer or someone who is still in rebellion against God, anyone of any age, before or after birth — *any and every person is made after the likeness of God*"⁴¹

Oor die *imago Dei*, die goddelike beeld, is al baie geskrywe — veel meer as waarna hier verwys kan word. Die goddelike beeld behels onder andere kennis en die uitbouing van kennis: die mens is, na Gods beeld, met intellektuele vermoëns bedeeled. Calvin stel dit soos volg: "[T]he swiftness with which the human mind glances from heaven to earth, scans the secrets of nature, and, after it has embraced all ages, with intellect and memory digests each in its proper order, and reads the future in the past, clearly demonstrates that there lurks in man a something separated from the body"⁴².

Hy wys voorts daarop dat die mens nie maar net 'n dierlike bestaan voer nie, maar dat hy die lig van intelligensie besit.

Die Bybel verduidelik ook dat die mens geskend is. Die sondeval het naamlik verskeie abnormaliteite meegebring: die mens is van God, van homself, van sy medemens, en van die natuur vervreem. Dit is egter van deurslaggewende belang om te besef dat die uniekheid en waardigheid van die mens nie deur die sondeval vernietig is nie, aangesien dit *op die Skepping* berus. Die beeld van God is nie totaal in die mens uitgewis nie⁴³.

⁴¹ Schaeffer en Koop supra 158.

⁴² Calvin *Institutes of the Christian Religion* 1:15 (1536; 1962-vertaling deur H Beveridge).

⁴³ Vgl Stob in 1974 *Calvin Theological Journal* 133:143; Schaeffer en Koop supra 153-155. Kyk Genesis 9:6 en Psalm 8; vgl ook die breedvoerige bespreking deur Murray getiteld "Man in the Image of God" in 2 *Collected Writings of John Murray* (1977) 34 ev.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

Die implikasies van voorgaande beskouings vir die regte van gevangenes is tweërlei. Eerstens: aangesien die fundamentele regte van die mens op sy geskiedenis na die beeld van God berus, behoort die *inhoud* van hierdie regte daarmee ooreen te stem⁴⁴. Ten einde die “mens”-heid van die mens van die dier te onderskei, behoort hierdie regte méér te omvat as die blote fisiese waarop byvoorbeeld ’n dierebeskermingsvereniging sou aandring (voedsel, kleding, akkommodasie en mediese sorg). Daar word met eerbied ter oorweging gegee dat ons Suid-Afrikaanse regsposisie, soos hierbo kortliks uiteengesit, in hierdie opsig nog te kort skiet: die inhoud van ons gevangenes se “regte” (onderskei van sy “voorregte”) gee nie voldoende inhoud aan die imago Dei nie. (Regter Corbett se aanhaling supra verdien alreeds in dié stadium ’n her-lees!)

Tweedens kan gevra word of ons *benadering* tot die regte van gevangenes genoegsaam rekening hou met die imago Dei-aard van die mens. Daar is twee radikaalverskillende benaderings moontlik met betrekking tot die regte van gevangenes. Aan die een kant kan ’n gevangene beskou word as “regteloos” — behalwe vir daardie regte wat noodsaaklik is ten einde fisies te bly leef. Enigiets wat verder gaan, is dan ’n blote geskenk van die owerhede, waarop hy nie geregtig is nie. Hierteenoor staan die beskouing dat ’n gevangene ’n gewone regs subjek bly en dat hom deur sy gevangesetting slegs sodanige regte ontnem word as wat streng gesproke deur die feit van gevangesetting genoodsaak word: die ontneming van regte is dus streng funksioneel. Volgens laasgenoemde benadering sou die reg om op eie onkoste en in vrye tyd te studeer, nie deur gevangesetting per se opgeskort word nie (dissiplinerings in ’n geval waar ’n persoon sy studiebevoegdheids misbruik, sou vanselfsprekend geoorloof wees).

Van die twee benaderings hier genoem, skyn slegs die tweede in ooreenstemming met die imago Dei-perspektief te wees. Daar word gevolglik met eerbied betoog dat ons Suid-Afrikaanse benadering — wat met die eerste ooreenstem — ook in dié opsig te kort skiet.

⁴⁴ “The basic Judaic-Christian doctrine of man made in the image of God implies that others have a duty to treat him in the way which best befits his status” — Anderson *Liberty, Law and Justice* (1978) 57.

Jan H. van Rooyen

LEGALITEIT

Ingevolge die Bybelse beskouing beteken die begrip “legaliteit” primêr “na die orde van God se wet”: dit vereis met ander woorde ’n *regte* (in Bybelse sin) manier van doen deur menslike instellings⁴⁵. Die implikasies hiervan is eerstens dat menslike reg aan God se geregtigheidsbeginsel moet voldoen, en tweedens dat die staat ook regsgebonde is.

Laasgenoemde aspek is belangrik indien in ag geneem word dat ook die staat radikaal deur die sondeval geaffekteer is: die staat en sy funksionariss is ook gevalle en feilbaar en geneig tot alle kwaad. Een van die funksies van reg in die algemeen is om as “algemene genademiddel” te geld, dit wil sê om as ’n beperkende invloed ten opsigte van die gevalle mensdom te geld en sodoende die uiterste konsekwensies en uitwerking van die sondeval teë te hou. Dit is gevolglik duidelik dat ook die staat “onder die reg” behoort te wees: *princeps legibus solutus NON est!*⁴⁶.

Juis omdat ook die owerheidsmens radikaal deur die sondeval geaffekteer is, is dit nie verbasend nie dat hy homself gedurig probeer outonoom maak, homself probeer verhef bó die reg: maksimum-owerheidsvryheid, regsongebondenheid, en absolute diskresionêre magte word gesoek. Uiteindelik bly daar van ’n Christelike legaliteitsvisie niks meer oor nie⁴⁷. Wiechers waarsku soos volg: “[D]ie opvatting dat sommige diskresies in ’n regs-vrye gebied uitgeoefen mag word .. druis lynreg teen die begrip van die regstaat en die regsgebonde staatsadministrasie in”⁴⁸.

Die voorgaande bring twee belangrike implikasies mee: Eerstens word bostaande beginsels misken wanneer ’n sogenaamde “administratiewe diskresie” wat prakties absolutisties en feitlik onhersienbaar is, aan ’n

⁴⁵ Kyk Du Plessis *Die Juridiese Relevansie van Christelike Geregtigheid* LL.D-proefskrif PU vir CHO (1978) 689. Vgl ook Marshall Feb 1980 *Third Way* 9; Dengerink *The Idea of Justice in Christian Perspective* (1978).

⁴⁶ Du Plessis supra 209-210 788. Vgl ook Wiechers 1967 *THRHR* 309 320: “[Dit is] ’n aanvaarde beginsel dat die administrasie se aktiwiteite deur regterlike instansies gekontroleer moet word ten einde ’n maksimum regsvalwing en beskerming van die individu se vryhede en regte te verseker”. Vgl voorts deurgaans die briljante hidrae van Gellhorn in die verslag supra 181 ev.

⁴⁷ Du Plessis supra 793.

⁴⁸ Wiechers *Administratiewereg* (1973) 231.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

amptenaar of aan amptenare toegeken word: dit kom neer op 'n verwydering van beheermaatreëls van mense wat wel goeie en opregte mense mag wees, maar wat, synde gevalle en feilbare sondaars, nogtans onder sodanige beheerinaatreëls geplaas behoort te word. Vergelyk die opmerking van Taitz: "It is unrealistic and unjust ... to place such blind faith in the innocence, competence and integrity of public officials ... Recent political events have indicated, once again, that public officials are subject to the same prejudices and temptations as ordinary citizens"⁴⁹.

Duidelik geformuleerde, afdwingbare regsreëls met betrekking tot gevangenesregte — as 't ware 'n "Bill of Rights" — sou nie slegs legaliteit *daarstel* nie, maar sou ook betekenisvol tot die *instandhouding en bewaring* van legaliteit bydra.

'n Tweede implikasie is dat die beskikbaarheid van en toegang tot 'n onafhanklike (onpartydige) en objektiewe regterlike arbiter tesame met billike prosessuele en bewysregtelike reëls voorvereistes vir die behoorlike handhawing of afdwinging van legaliteit is⁵⁰. Die uiteindelijke en finale beslissing oor die regte van persone binne 'n gevangenis-opset mag nie aan belanghebbendes, soos gevangenisbeampies, oorgelaat word nie. Met eerbied, ons stelsel skiet ook hier te kort. Die *howe* behoort die effektiewe

⁴⁹ Taitz 1979.SASK 63 66. Vgl Psalm 146:3 — "Vertrou nie op prinse, op die mensekind, by wie geen heil is nie". Daar word natuurlik nie geïmpliseer dat 'n regterlike beampte 'n element van onfeilbaarheid sou meebring nie — dit is bloot 'n addisionele beveiligingsmeganisme (maar nogtans 'n baie belangrike een).

⁵⁰ Vgl Rushdoony *Institutes of Biblical Law* (1973) passim; Du Plessis supra 70; Wiechers supra 232-233. Du Plessis 824 wys daarop dat die sogenaamde "reëls van natuurlike geregtigheid" (by *audi alteram partem* en *nemo index in re sua*) ten nouste met die Bybelse geregtigheidsimperatief verband hou. Vgl ook *Motaung v Makubela* 1975 1 SA 610 (O). Die owerheid in Suid-Afrika handhaaf eienaardige dubbele standaarde in hierdie opsig. Aan die een kant, bv, bevestig VVO-ambassadeur Riaan Eksteen op 25.5.1979 oor SATV minister RF (Pik) Botha se mening dat "the *audi alteram partem* principle underlies all civilized legal systems" en bekla sekere partye tot die Inligting-skandaal gedurende 1979 hulle oor die vrystelling van "ongetoetsde getuienis", maar aan die ander kant word wetgewing gehandhaaf wat mense hul vryheid ontnem sonder dat hulle enige van hierdie basiese regte gehad het, bv die Wet op Terrorisme 83 van 1967. In opdrag van 'n voormalige minister van justisie skryf 'n amptenaar, met betrekking tot die stelling dat die geregtigheidsbeginsel *audi alteram partem* soos 'n goue draad deur die Bybel loop, dan ook dat "[in] the Minister's readings of the Bible he has never come across this golden thread"! (Brief gedateer 2.11.1978.)

Jan H. van Rooyen

arbiters te wees⁵¹.

GEREGTIGHEID

Tydens een van die debatte in die volksraad met betrekking tot die afskaffing van studievoorrage vir sekerheidsgevangenes as 'n kategorie het die volgende woordewisseling plaasgevind: Minister: "Ons het gevind dat sommige van hierdie mense die studiegeleentehede wat hulle gehad het ... misbruik". Opposisielid: "Maar hulle kon dit seker nie almal misbruik het nie". Minister: "Ons het 'n besluit geneem in hierdie verband omdat die mense nie rehabiliteerbaar is nie". Opposisielid: "Straf hulle almal vir die sondes van 'n paar!"⁵².

Slegs 'n paar opmerkings hoef hier oor die begrip "geregtigheid" ("justice")

⁵¹ Vgl in die algemeen met betrekking tot die beheer van administratiewe diskresie Allen *The Borderland of Criminal Justice* (1964); Culp Davis *Discretionary Justice* (1968); Orland *Justice, Punishment, Treatment* (1973) en Pennock en Chapman (reds) *Due Process* (Nomos XVIII 1977). In wyer verband, m b t die "rule of law" in die algemeen, vgl Dugard *Human Rights and the SA Legal Order* (1978), Mathews *Law, Order and Liberty in SA* (1971), Van der Vyver *Die Beskerming van Menseregte in SA* (1975) en Van der Vyver *Seven Lectures on Human Rights* (1976). I v m menseregte in die algemeen, kyk die verslag *Human Rights: The Cape Town Conference* (1979). Kyk ook Hermann en Haft (reds) *Prisoners' Rights Source Book* (1973); Zellick "The Case for Prisoners' Rights" in Freeman (red) *Prisons Past and Future* (1978) 105; en Fogel "The Justice Model for Corrections" in Freeman op cit 151. Daar word natuurlik nie betoog dat gevangenes oor beuselagtighede die gevangenisadministrasie hof toe moet kan neem nie. Een moontlike benadering sou wees om 'n behoorlike groep fundamentele regte uit te werk wat slegs deur 'n hofbevel in hoogs uitsonderlike gevalle opgeskort kan word. *Privileges* sou in so 'n stelsel onderworpe gemaak kon word aan 'n "gebonde" diskresie waarvan die sogenaamde "jurisdiksionele feite" altyd deur 'n hof toetsbaar sou wees. Vgl Wiechers supra 231-232 298 ev. Vgl veral ook Culp Davis op cit vir voorstelle dat die owerhede se interne reëls en riglyne duidelik en beskikbaar moet wees (wat natuurlik hersiening sal vergemaklik). In hierdie verband is regter Corbett se kritiek met betrekking tot die onbeskikbaarheid van die sogenaamde "reëls" met betrekking tot sensorskap van leesstof in die *Goldberg*-saak supra 45 opmerkenswaardig. Gellhorn sê i v m administratiewe besluitnemers: "An adjudicator's knowledge that he must explain his judgments has had markedly beneficent consequences in prison administration, for the adjudicator is thus reminded he is performing a grave act that should be based on conclusions related to evidence. A lesser requirement leaves too great room for whim, malice, or plain stupidity" — verslag supra 182.

⁵² 1978 (15) *Hansard* kolom 7018 (Afr.)

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

as sodanig gemaak te word⁵³. Die grondslag van straf lê in die beginsel van vergelding⁵⁴, 'n geregtigheidsbeginsel ingevolge waarvan (a) daar 'n bestaande reël (norm) is waaraan 'n strafbepaling gekoppel is wat oortree moet word voordat straf toegemeet mag word (die nullum crimen sine lege-beginsel); (b) slegs diegene wat werklik skuldig is gestraf mag word (nulla poena sine culpa); en (c) die straf nie swaarder moet wees as wat die oortreder "verdien" nie (die "oog om oog en tand om tand"-beginsel stel 'n perk op straf: nie méér as 'n oog om 'n oog en nie méér as 'n tand om 'n tand nie).

'n Aantal praktiese implikasies vloei uit die geregtigheids- of vergeldingsbeginsel voort:

- Daar moet *konkrete regsreëls* wees wat dit vir elke gevangene duidelik maak wat sy verpligtinge is; dié reëls moet behoorlik onder sy aandag gebring word en hy behoort gereeld toegang daartoe te hê⁵⁵.
- Die verantwoordelikheid van gevangenes om die reëls te gehoorsaam, is 'n *persoonlike* verantwoordelikheid. Rushdoony stel dit só: "[G]uilt cannot be shifted to others or passed on to the people around a man. Guilt is non-transferable. A disposition or nature can be inherited, but not guilt. Man inherits from Adam the total depravity of his nature, but his guilt before God is entirely his own, even as Adam had to bear his own guilt. This distinction between guilt and nature is fundamental to Biblical doctrine and law ... Since the law deals with guilt and punishes the guilty, the

⁵³ Daar is natuurlik 'n noue verband tussen hierdie en die vorige afdeling.

⁵⁴ Dit word ter oorweging gegee dat slegs vergelding (ook die "geregtigheidsteorie" genoem) aan straf 'n bevredigende morele grondslag verskaf. Dit beteken geensins dat die ander strafeorieë betekenisloos is nie. Hulle moet eerder gesien word as *doelstellings* met/tydens straf. So is dit bv moontlik om op die grondslag en binne die perke van die vergeldingsteorie *terselfdertyd* algemene afskrikking (*general deterrence*), onttrekking (*incapacitation*) en rehabilitasie te bereik. Die vergeldingsteorie impliseer ook geensins strafsugtigheid nie: oorwegings soos genade en strafekonomie speel ook 'n rol. Strafekonomie vereis dat die grootste moontlike aantal rasionele oogmerke met of tydens straf nagestreef moet word, binne die grense van vergelding. Kyk i v in die geregtigheidsteorie (vergelding) Armstrong "The Retributivist Hits Back" in Grupp (red) *Theories of Punishment* (1971); Lewis "The Humanitarian Theory of Punishment" in Grupp op cit; Morris *The Future of Imprisonment* (1974); Rabie en Strauss *Punishment - An Introduction to Principles* (1979); die sg *Kumpff-verslag* RP 69/1967 en die sg *Viljoenerslag* RP 78/1976. Vgl ook in die algemeen Allen supra.

⁵⁵ Wat die inhoud van die reëls betref, is die voorgaande dele van hierdie referaat steeds relevant.

Jan H. van Rooyen

non-transferable nature of guilt... is of central importance"⁵⁶.

- * Alle mense is geregtig op geregtigheid, ook gevonnise oortreders. Die geregtigheidsbeginsel word nie opgeskort wanneer die tronkdeure toegrendel word nie. Deuteronomium 1:17 stel dit só: "Julle mag in die geregtig nie partydig wees nie; julle moet klein sowel as groot aanhoor". Waar sommige "politieke" gevangenes geen geregtigheid teenoor hul slagoffers betoon het nie; is dit juis in die teken van Bybelse geregtigheid dat die owerheid nie insgelyks optree nie, maar Bybelse geregtigheidstandaarde deurgaans handhaaf.

Die gevolgtrekking is duidelik. 'n Gevangene wat die reëls oortree het, mag gedissiplineer word; dié een wat sy studieregte misbruik het, mag sy studieregte ontnem word. Maar ingevolge 'n Bybelse geregtigheidsbegrip mag 'n hele kategorie mense nie hul regte ontnem word bloot omdat sommige daardie regte misbruik nie, oftewel die reëls met betrekking tot die uitoefening daarvan oortree het, nie. Dit sou geen geregtigheid daarstel nie, maar wel onreg.

REHABILITASIE

Slegs agt en dertig van die huidige sogenoemde sekerheidsgevangenes dien lewenslange gevangenisstraf uit. Die res — meer as 150 — sal die een of ander tyd vrygelaat word en hulle weer in die gemeenskap bevind⁵⁷.

Hoewel vergelding die grondslag van straf is, behoort rehabilitasiemoontlikhede nog steeds *tydens straf* beskikbaar gestel te word — ook binne gevangenisverband⁵⁸.

Daar word dikwels gesê dat "rehabilitasie" van sekerheidsgevangenes baie moeilik is⁵⁹. Dit is seker so. Desnieteenstaande mag 'n mens, ingevolge die

⁵⁶ Rushdoony supra 270 (my beklemtoning). Vgl ook Deut 24:16. (Goddelike genade, weerspieël in Christus wat as Lam van God vrywillig die wêreld se sondes op homself geneem het, is natuurlik nie nou ter sprake nie.) Vgl verder die klem wat op menslike verantwoordelikheid geplaas word deur Fuller *The Morality of Law* (1964) 162 ev.

⁵⁷ Kyk 1980 (10) *Hansard* vrackolom 628 (Eng).

⁵⁸ Kyk vn 54 supra. Vgl ook Goldberg en Morris 1976 *CHSA* 26 ev en Morris supra.

⁵⁹ 'n Minister van gevangenisreëls het gesê dat dit onmoontlik is — kyk teks supra by vn 52. Die beskikbare statistiek steun hom egter nie — kyk teks supra by vn 7.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

Bybelse begrip van genade — God wat op vrymagtige wyse genadiglik kan ingryp in menslike tyd en ruimte — egter nooit 'n *hele kategorie* gevangenes afskryf as “onrehabiliteerbaar” nie⁶⁰.

Baie van die sekerheidsgevangenes is intelligent genoeg om baat te kan vind by verdere formele studie binne die Suid-Afrikaanse opvoedkundige stelsel⁶¹. Dit is voorts moontlik dat frustrasie as gevolg van ontneemde studiekeleenthede tot groot verbittering by intelligente langtermyn-gevangenes kan lei⁶², wat rehabilitasie in die wyle sal ry en wat aldus uiteindelik individuele voorkoming (dit wil sê voorkoming van herhaling van die misdadige gedrag) wanneer die gevangene hom weer in die gemeenskap bevind, kan skaad.

Wanneer vrygelate sekerheidsgevangenes hulle weer in die gemeenskap bevind, is hulle soms aan sekere wetlike inperkings onderhewig (byvoorbeeld ingevolge die Wet op Binnelandse Veiligheid 44 van 1950) en kan hulle gevolglik nie oor 'n wye veld werk soek nie. Vir baie mag ongeskoolde arbeid, vanweë hul intelligensie en aanleg, nie aangewese wees nie. Indien hulle geen studieregte in die gevangenis gehad het nie, is hulle ook nie toegerus vir geskoolde betrekkinge nie.

Wanneer 'n intelligente vrygelate gevangene aldus verbitterd, ingeperk en ongekwalifiseerd is, word herintegrasie baie bemoeilik, indien nie volstae onmoontlik gemaak nie.

⁶⁰ So 'n houding sou ook 'n onaanvaarbare rol kan speel met betrekking tot die hantering van sekerheidsgevangenes en moet gevolglik ook om dié rede afgewys word. Vgl die verslag *Prisons and Prisoners in England Today* (1978) 44: “[T]here is a real danger that this group [die ‘gevaarlike’ langtermyners] will be implicitly ‘written off’ as human beings with a capacity for growth and change”.

⁶¹ Studie vind natuurlik nie in die plek van die normale gevangenisprogram plaas nie, maar na-uurs, nadat die gevangenes hulle daaglikse verpligtinge afgehandel het.

⁶² When a confined person's environment *appears* to take on malevolent or even persecutory characteristics, we find not only adverse, but severely debilitating physical and psychological effects” — McKay et al *The Effects of Longterm Incarceration* (1979) 51. Vgl id 53 vir die standpunt dat toegang tot “sensory and cognitive stimulation” fundamenteel vir die welsyn van langtermyn-gevangenes is.

Jan H. van Rooyen

Hoewel die “geregtighedsmodel” ten aansien van straf nie *gedwonge* behandeling binne gevangenisverband ter nastrewing van rehabilitasieoogmerke aanvaarbaar vind nie⁶³, is dit aan die ander kant duidelik dat uitgebreide fasiliteite ter selfverbetering en rehabilitasie tydens gevangenisstraf beskikbaar gestel behoort te word⁶⁴ sodat die gevangenisdepartement nie selfverbeterings- en rehabilitasiepogings verhoed nie — en dit sluit ná-matrickopleiding in, wat in die teenswoordige samelewing ’n noodsaaklikheid geword het en nie as ’n blote luuksheid beskou moet word nie. Reël 77 (1) van die VVO se *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and Related Recommendations* (1955), wat deur Suid-Afrika onderskryf word, bepaal dan ook dat [p]rovision shall be made for the further education of all prisoners capable of profiting thereby” en reël 77(2) lees: “So far as practicable, the education of prisoners shall be integrated with the educational system of the country so that after their release they may continue their education without difficulty”.

SLOT

In hierdie bydrae het die skrywer sy eerste tree gewaag in die rigting van ’n algemene Bybelse menseregtebeskouing. Die belangrike rol van voorveronderstellings en wêreldbeskouings is kortliks aangedui. Daar is in ietwat meer besonderhede aandag geskenk aan ’n klein onderafdeling met betrekking tot die regte van ’n klein onderafdeling van Suid-Afrika se gevangenisbevolking⁶⁵, te wete studie- en leesgeleenthede vir sekerheidsgevangenes. Daar word terdeë besef dat die laaste woord oor reg en geregtigheid met betrekking tot gevangenes nie gesprek is nie. Trouens, daar is nie méér gedoen as om ’n paar kontoere van ’n Bybelse reg- en

⁶³ Kyk supra vn 54 met besondere verwysing na Lewis en Morris se werke, asook Goldberg en Morris supra vn 58.

⁶⁴ Kyk teks supra by vn 58. Afgesien van enige utilitêre waarde van studie, moet dit, in die lig van die aard van die mens (supra behandel), as van waarde op sigself gesien word. Vgl aanbeveling nr 1 van ’n Australiese interdepartementele komitee: “[T]he main aim of education for prisoners is the value (intellectual, emotional or social) which arises from the learning activities” — verslag *Prisoner Education in South Australia* (1978) 42.

⁶⁵ Volgens die jongste jaarverslag van die kommissaris van gevangenes, is die huidige daaglikse gemiddelde getal gevangenes in Suid-Afrika so ongeveer 250 gevangenes 98 292. In een jaar word 274 001 gevonniste gevangenes tot ons gevangenes toegeleat. Kyk RP 36/1980.

Geregtigheid met betrekking tot gevangenes

geregtigheidsperspektief uit te stippel nie. Verdere werk, uitbouing en verfyning is noodsaaklik⁶⁶. Voorlopig word dus slegs die volgende aanbevelings gedoen:

- (a) Dat in beginsel besluit word om weg te beweeg van 'n stelsel van feitlik absolute, ongebonde diskresie, na 'n omvattende stelsel vir die daarstelling en handhawing van legaliteit en geregtigheid binne ons gevangenisstelsel⁶⁷.
- (b) Vir so 'n stelsel is die daarstelling van 'n omvattende menseregte-handves vir gevangenes noodsaaklik.
- (c) Die inhoud van sodanige handves behoort in ooreenstemming te wees met die Bybelse beskouing van die mens as geskape na die beeld van God.

Vergelykende studie toon aan dat soortgelyke ontwikkelinge reeds in ander lande aan die gang is⁶⁸. Wat studiegeleenthede betref, is dit onder andere in Engeland blykbaar amptelike beleid om ook persone wat weens sedisie tot gevangenisstraf gevonniss is, aan te moedig om verder te studeer⁶⁹. Die solisiteur-generaal van Kanada het onlangs voorgestel dat die volgende beginsels algemeen moet geld:

- "Deprivation of liberty resulting from sentence to imprisonment constitutes the punishment. Thus an inmate *retains all the rights and responsibilities, of anyone else, except those taken away by statute as the necessary consequence of incarceration.*
- Every effort should be made to strengthen family and community ties outside the institutions, and to *lessen those aspects of imprisonment which tended towards the physical or mental deterioration of inmates.*

⁶⁶ Die aanbring van verbetering sal nie die "doen van geregtigheid *ad infinitum*" waarborg nie en gevolglik sal "weer en weer om reformasie en vernuwing" geroep moet word: "Semper reformandum!" was trouens een van die krete van die Hervorming. Vgl Du Plessis supra 773.

⁶⁷ Hierdie aanbeveling moet in die konteks van hierdie bydrae gelees word. Kommentaar word nie noodwendig gelewer op die departement van gevangenis- en normale interne dissiplineringsprosedures nie.

⁶⁸ Kyk by Huber 1978 SASA 229; Van Wyk 1979 SASA 52; Van Wyk Mei 1979 *Codicillus* 8, Vgl voorts die omvattende bibliografiese werk deur Levine *Standards of Care in Adult and Juvenile Correctional Institutions* (US Dept of Justice 1980).

⁶⁹ Kyk supra vn 5 kolom 780.

Jan H. van Rooyen

- Corrections should try to bring about 'positive change' in offenders through *opportunities and incentives* as well as *fairness in applying rules and regulations*⁷⁰.

Hierdie hydrae moet nie gesien word as 'n aanval op die Suid-Afrikaanse gevangenis-owerhede nie. Trouens, ek is bewus daarvan dat dié departement met talle probleme worstel waarvan hulle nie self die oorsaak is nie en het groot waardering vir talle aspekte van die werk wat deur hulle verrig word. Met betrekking tot die gevangenisowerhede moet die insig van LM du Plessis met betrekking tot die bevrydende waarde wat erkenning van menseregte en die daarstelling van oopheid, toeganklikheid, legaliteit en doeltreffende meganismes vir geregtigheid vir die betrokke owerheidsinstelling self meebring, gestel word: "[H]ierdie ware vryheid neem die plek in van die angsvalligheid wat gewoonlik met die skepping van 'n (skyn-) 'ruimte' vir gesagsfunksionering-deur-dwang gepaard gaan"⁷¹.

Ten slotte moet genaam word dat 'n té maklike en gemaklike absolute tweespalt tussen ons en sekerheidsgevangenes — "ons" teenoor "hulle" — nie getrek kan of mag word nie: "The reality is that both the offender *and* the law-abiding community need to change and can change, a perception which is at the heart of some recent thinking about the society of crime and punishment"⁷².

***

⁷⁰ Mei 1979 *Liaison* 14 (my beklemtoning). Hoewel die daarstelling van handveste van menseregte en die skeiding van staatsmagte met regbanke wat werklik funksioneer, nie onderskat moet word as middel ter bereiking van geregtigheid nie, moet ook erken word dat sodanige verbeteringe nie noodwendig die doen van geregtigheid kan waarborg nie: "Geregtigheid is immers primêr ... geen saak van slegs instellings nie maar van die bekeerde en lewende menslike hart in 'n religieuse rigting tot die doen aan die naaste" — Du Plessis supra 820.

⁷¹ Du Plessis supra 779. Vgl ook die verslag supra vn 60 passim.

⁷² Verslag supra vn 60 70.